

Т. П. Дзіндзікова,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
вышэйшай катэгорыі

Тэма: Прыказкі і прымаўкі, афарызмы

Урок беларускай літаратуры ў 5 класе

Мэты: даць уяўленне пра жанравыя асаблівасці прыказак і прымавак, афарызмаў; выпрацоўваць навыкі выразнага чытання і асэнсавання прыказак, прымавак і афарызмаў; развіваць вуснае маўленне вучняў; выходзіць цікавасць і павагу да мастацкай спадчыны беларускага народа.

Тып урока: камбінаваны з элементамі праблемнага навучання і элементамі гульнівай тэхналогіі.

Эпіграф: *У прыказцы праўда святая (На прымаўку і суда няма).*

Ход урока

Слова настаўніка:

З маленства і назаўжды ўваходзіць у наша жыццё народная паэзія. Спачатку нас прываблівае мілагучная калыханка, пасля мы захапляемся цікавымі, дзівоснымі казкамі, здзіўляемся мудрасці і паэтычнаму характэру прыказак і загадак. З легендаў і паданняў паўстае перад намі мінулае нашага народа, роднай Беларусі. Вусная народная творчасць, як невычэрпная крыніца, узбагачае і ўзмацняе нашу мову і літаратуру, наша жыццё. Цудоўнаму народнаму мастацтву і майстэрству мы і прысвячаем сённяшні ўрок.

Фронтальнае апытванне:

Што азначае тэрмін *фальклор*? (народная мудрасць)

Ці згодны вы з такім тлумачэннем?

З якімі жанрамі вуснай народнай творчасці пазнаёміліся?

Над якім фальклорным жанрам працавалі на мінулым уроку?

Праца над дамашнім заданнем:

Крыжаванка на тэму: «Прыёмы пабудовы загадак»

1. Якую тэму разглядалі на мінулым уроку? (Загадкі)

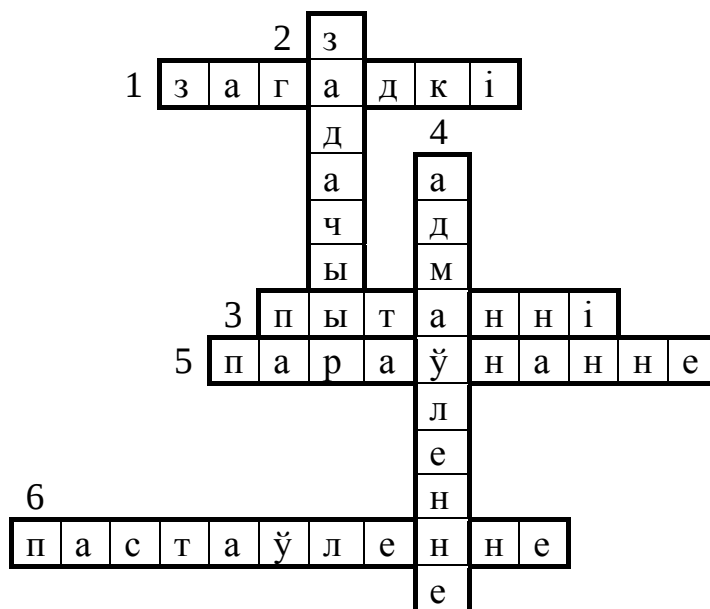
2. Віды загадак. (Задачы)

3. Віды загадак. (Пытанні)

4. Прыёмы пабудовы загадкі, выкарыстаны ў наступным прыкладзе: «У агні не гарыць, у вадзе не тоне, і на саломе не шалясціць» (Адмаўленне).

5. Які прыём пабудовы выкарыстаны ў наступнай загадцы? «Разаслана цёмна-сіняя пасцілка, на пасцілцы рассыпаны сярэбраны пясочак, а пасярэдзіне залаты куточак». (Параўнанне)

6. «Круглы, ды не мячык, чырвоны, ды не ягадка, з хвосцікам, ды не мышка». Прыём, на якім заснавана пабудова гэтай загадкі, называецца «супраць...» (пастаўленне).

Тэарэтычная размінка. Вучні самі задаюць пытанні адзін аднаму або настаўнік прапаноўвае адказаць на пастаўленыя ім пытанні.

Прыкладныя пытанні:

- ✓ Дайце тлумачэнне паняццю «загадка»;
- ✓ Назавіце прычыны ўзнікнення загадак;
- ✓ Пералічыце тэматыку загадак.

Конкурсы «Лепшы знаўца загадак» (на дошцы змешчаны загадкі-ілюстрацыі), «Лепшы складальнік загадак» (выступленні вучняў са сваімі загадкамі, загадкамі-ілюстрацыямі, тлумачэнне прыёмаў пабудовы загадак).

Фронтальнае пытанне: *Для чаго трэба ведаць загадкі?* (Яны развіваюць кемлівасць і назіральнасць, пашыраюць кругагляд. З імі весела і смешна. У казках яны бываюць сродкам выпрабавання розуму герояў.)

Вывучэнне новай тэмы «Прыказкі, прымаўкі і афарызмы».

Настаўнік (выкарыстоўвае дыялог, які пабуджае да праблемы і яе вырашэння)	Вучні (фарміруюць, усведамляюць сэнс паняццяў – прыказка, прымаўка)
На дошцы запісаны выслоўі: «Слова, як птушка» і «Слова як птушка: вылеціць – не зловіш» <u>Пытанні:</u> а) як выказваецца аўтарская думка ў гэтых выразях? б) якое выказванне нясе ў сабе абагульненне, павучанне? в) прачытайце азначэнне паняццяў прыказка і прымаўка ў падручніку (слоўніку літаратуразнаўчых тэрмінаў), зрабіце вывад. г) з якім яшчэ паняццем пазнаёміліся? (вучні зачитваюць артыкул падручніка на с. 69–70) е) якія аўтарскія выслоўі вам вядомы?	а) па-рознаму: у першым – аўтарская думка не завершана; сказ складаецца з адной часткі, у другім – аўтарская думка закончана; сказ складаецца з дзвюх частак. б) другое; в) першае выслоўе – прымаўка, бо складаецца з адной часткі, аўтарская думка не завершана; другое – прыказка, кампазіцыйна складаецца з дзвюх частак, мае завершаную будову, павучальны змест.

Запіс у сшытку

Прыказка – трапнае народнае выслоўе з павучальным зместам; складаецца звычайна з дзвюх частак – паведамлення і вываду.

Прымаўка – яркае ўстойлівае выслоўе з незакончанай думкай.

Афарызмы – трапныя і яркія аўтарскія выказванні.

Замацаванне тэарэтычных ведаў:

1. Прааналізуйце выслоўі, змешчаныя на старонцы 71, размяжуйце прыказкі і прымаўкі, дакажыце сваю думку.

2. На дошцы змешчаны часткі прыказак, трэба стрэлкамі злучыць пачатак і канец кожнай з іх

Як гукнеш.....а спраў на вяршок.

Згода будзе.....а той, хто дбае.

З вялікага грому.....то забудзецца ўстаць.

Як ляжа спаць.....а нязгода руйнуе.

Слоў мяшок.....так і адгукнецца.

Не той багаты, хто мае.....малы дождж.

3. Закончыце прыказкі:

Пашкадаваў воўк кабылу... (пакінуў хвост ды грыву).

Мякка сцеле... (а цвёрда спаць).

Згода будзе... (а нязгода руйнуе).

Як гукнеш... (так і адгукнецца).

4. Перабудаваць прымаўку «Хлуснёй багаты не будзеш» у прыказку (Хлуснёй свет пройдзеш, а назад не вернешся).

5. Складзіце прыказку па апорных словах:

блізка відаць; жыві, вучыся; вярхоўка доўгая; кароткая прамова і інш.

Рэфлексія (рэпрадуктыўная гутарка):

- З якімі паняццямі пазнаёміліся на ўроку?

- Якія заданні дапамаглі засвоіць гэтыя паняцці?

- Чаму трэба ведаць, вывучаць прыказкі, прымаўкі і афарызмы?

- Што аб'ядноўвае ўсе гэтыя выслоўі? (лаканічнасць, трапнасць, вобразнасць, праўдзівасць, мудрасць...)

- Які эпіграф, на вашу думку, больш падыходзіць да раскрыцця тэмы ўрока?

Дамашняе заданне (па групах):

1. Выпісаць прыказкі і прымаўкі з падручніка і іншых зборнікаў, вывучыць 2–3 на памяць (пра вернасць і дружбу, працавітасць і гультайства).
2. Творчыя заданні (па жаданні):
 - а) вуснае апавяданне па прыказцы або прымаўцы;
 - б) ілюстрацыі да некалькіх прыказак.

Дадатковыя заданні

1. Вызначце тэму кожнай групы народных выслоўяў.

а) *Дарагая тая хатка,дзе мяне радзіла матка.*

Дзе маці нарадзіла, там і радзіма.

Мілы той куток, дзе рэзаны пупок.

б) *Чужына не грэе.*

Чужая старана тугою арана, слёзкамі засявана.

Чужына не родная матка: хлеба не дасць.

в) *Хто людзям не верыць, той сабе веры не дасць.*

Хто ў бядзе не быў,той сапраўдных прыяцелей не знае.

2. Падбярыце да літаратурнага твора найбольш прыдатныя выслоўі:

Моцна хлопчык занудзіўся

Па сям'і,на маме,

Як бы свет тут зачыніўся

Ў гэтай нуднай яме.

Усё тут дзіка, нецікава,

Бы ў яловым лесе,

Кожны вугал неласкава

Глянуў на Алеся.

Усё не так,як там,дома:

1. *Ой,дзеці, дзеці,куды вас падзеці?*

2. *Не чапай ліха, няхай сядзіць ціха.*

3. *Ад рук адбіўся.*

4. *Разумным дзіця не родзіцца.*

5. *Людзі навучаць,як жыць на свеце.*

6. *Чужая старана—цёмны лес.*

7. *У сваім краі,як у раі.*

8. *Якое дрэва, такі клін,які бацька,такі сын.*

9. *Кожнаму свой куток мілы.*

Лавы,печ старая,
 Кожна рэч тут незнаёма
 І яму чужая...
 Я.Колас «,Першы заробтак»

3. Дайце тлумачэнне, у якой калонцы запісаны прыказкі, прымаўкі, афарызмы, размяжуйце па тэмах:

Увосень і верабей багаты. Учарашняга дня не дагоніш. Гультая зямля не любіць. У гультая рукі не баляць. Чужое не грэе. Дома і вуглы памагаюць. Для ўсякай птушкі сваё гняздо міла. Людскому гору не радуйся. Дружба пазнаецца ў няшчасці.	Хто ўлетку спіць, той узімку не есць. Дзе гультай арэ ды скародзіць, там пустазелле добра родзіць. Што пасееш, тое і пажнеш. Хто працуе, таму і шанцуе. Праца чалавека корміць, а лянота порціць. Шануй людзей, то й цябе пашануюць. Не май сто рублёў, а май сто сяброў. Працу палюбіш – чалавекам будзеш. Дарагая тая хатка, дзе радзіла мяне матка.	«Чалавеку патрэбна не слава, а людская ўвага і ласка» (С. Грахоўскі). «Любоў і дружба шчасце росцяць» (Андрэй Александровіч). «Мой родны кут, як ты мне мілы!» (Я. Колас). «Дзе прайшло мален ства, там пачынаецца Радзіма» (К. Чорны). «Не верце,калі хто скажа,што хоць адна дарога ў жыцці лёгка» (І. Шамякін).
---	--	---